

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора політичних наук, професора Бабкіної Ольги Володимирівни

на дисертацію Лопати Мар'яна Олеговича

«Порівняльний аналіз формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи»

на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Науковий аналіз трансформаційних процесів в постсоціалістичних країнах Європи займає помітне місце в сучасній політичній науці. Розгляд варіантів формування політичного режиму, вибір форми правління, розбудови механізмів державного управління, суспільних відносин збагачує політичну науку, оновлює розуміння сутності та розвитку демократичних процесів в сучасному світі. Остання хвиля трансформацій політичних систем утворила необхідність ретельного дослідження цих процесів, становлення політичних систем окремих країн та проведення порівняльного аналізу для виділення загального та особливого в їх розвитку.

Своєрідним суспільним феноменом досвід якого має важливе значення для України є країни Вишеградської групи, які здійснили успішні політичні та господарські трансформації, стали членами ЄС та продовжують відігравати значну роль у визначенні напрямів політичного процесу та розвитку країн Європи.

Актуальність дисертаційного дослідження М. О. Лопати зумовлена необхідністю вивчення проблем формування, функціонування, урядової стабільності а також ефективності коаліційних урядів у сусідів України, які є чи не найкращим прикладом для наслідування для політичної, економічної та соціальної трансформації України для майбутнього вступу в Європейський Союз. Євроінтеграційний курс України передбачає вивчення європейської практики формування та функціонування політичних інститутів, значну роль серед яких у постсоціалістичній трансформації країн, які представлені Вишеградською групою, відіграв інститут уряду, який найчастіше функціонував у вигляді урядових коаліцій.

Реалізоване дисертаційне дослідження доцільно з точки зору складного процесу реформування політичної системи України, проведення конституційної реформи, які потребують нових концептуальних знань щодо перспектив формування та функціонування коаліційних урядів, пошуку підвищення їх ефективності та стабільності.

Ці та інші невирішені наукові проблеми спонукали автора обрати об'єктом дисертаційного дослідження політичні системи країн Вишеградської групи в сукупності політичних інститутів, які впливають на формування, функціонування, стабільність та ефективність коаліційних урядів, а предметом – коаліційні уряди у країнах Вишеградської групи в контексті особливостей їх формування, стабільності та ефективності.

Метою дослідження автор визначає аналіз впливу, формування стабільності та ефективності коаліційних урядів Вишеградської групи.

Визначена мета дослідження деталізована автором у завданнях, серед яких найбільшої уваги заслуговують:

- з'ясування впливу партійної системи та ідеологічного чинника на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи; визначення спільних та відмінних рис у впливі ідеологічної поляризації в національних парламентах країн Вишеградської групи, значення ідеологічного чинника у створенні певного формату коаліційних урядів, ідеологічної конструкції коаліційних урядів а також вивчення політичних традицій;
- здійснення порівняльного аналізу стабільності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи, а також визначення найбільш і найменш стабільних коаліційних кабінетів;
- визначення критеріїв ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи та проведення їх порівняльного аналізу.

Для виконання поставлених завдань автор використовує сучасну наукову методологію, застосовує міждисциплінарний підхід, який безумовно виправданий в такому дослідженні, напрацювання як політичної науки так і

конституційного права, історичної науки та інших галузей знань. Теоретико-методологічною основою дисертації є порівняльний підхід до аналізу предмету дослідження, неоінституціоналізм як теоретико-методологічний підхід в політичній науці, який зосереджує увагу не лише на формальних інститутах, а й неформальних – соціопсихологічних, соціокультурних, вивчення не лише законодавчих положень, які регламентують функціонування урядів, а й неформальних інститутів, соціально-політичних взаємодій особистісних чинників тощо. Використовуються спеціальні методи обробки емпіричного матеріалу (індекси ефективної кількості партій М. Лааско та Р. Таагапери, індекси поляризації Рея, індекс ідеологічності урядових партій, індекс електоральної мінливості Педерсена).

Аналіз дисертаційного дослідження та публікацій автора дозволяє зробити висновок про те, що він вирішив поставлені завдання та отримав результати, що справедливо претендують на наукову новизну, яка полягає у встановленні закономірних зв'язків між формою правління, виборчою системою та формуванням певного типу коаліційних кабінетів в різних країнах Вишеградської групи. Так, автор доводить, що виборча система в кожній країні Вишеградської групи вагомо вплинула на формування коаліційних урядів і на кожному етапі розвитку виборчих систем, окрім Угорщини, відбувалися зміни у формуванні коаліційних урядів. Змішана виборча система Угорщини сприяла формуванню коаліційних кабінетів більшості з доміантною партією більше у форматі надлишково-переможних коаліцій. У Польщі та Чехії, навпаки, пропорційна виборча система сприяла формуванню мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з доміантною партією та коаліційних кабінетів меншості у двох форматах.

В дисертації обґрунтовано роль ідеологічного чинника під час формування коаліційних кабінетів та зазначено його роль в різних країнах Вишеградської групи.

Дослідником доведено, що у країнах Вишеградської групи почали складатися політичні традиції формування спільних коаліцій впродовж певного

часу, як правило, 2-3 урядових коаліцій поспіль. Такі політичні традиції вже склалися в Польщі у вигляді трьох мінімально-переможних коаліцій з домінантною партією та в Угорщині у вигляді двох надлишково-переможних коаліцій з домінантною партією. Характерно, що політичні традиції почали складатися тільки у формуванні спільних кабінетів більшості та наявності домінантної партії, та участі в коаліції тільки двох політичних партій. У Словаччині та Чехії не викристалізувалися настільки міцні міжпартійні зв'язки, тому політичні традиції формування коаліцій у цих країнах відсутні.

До здобутків автора треба віднести поглиблення поняття «коаліційного уряду» його формування, типології – мінімально-переможні, надлишково-переможні коаліційні уряди та коаліційні уряди меншості; розмежування понять «великі коаліції» та «уряду національної єдності», «життєздатний уряд», розмежовано поняття «урядова коаліція» та «парламентська коаліція».

Можна погодитися з висновком автора про те, що всі коаліційні урядові кабінети в країнах Вишеградської групи стабільніші за умови, якщо вони становлять конструкції з домінантними партіями. Це властиво для коаліційних урядів більшості загалом (мінімально-переможних та надлишково-переможних коаліцій), а коаліційні кабінети меншості формувалися більше з врівноваженою конструкцією, саме тому їхні показники значно гірші.

Структура дисертації М. О. Лопати відповідає меті, завданням дослідження та дозволяє всебічно проаналізувати формування, стабільність та ефективність коаліційних урядів країн Вишеградської групи. Автор, ретельно аналізуючи окремі випадки формування та функціонування коаліційних урядів, використовує різноманітний дослідницький арсенал, який забезпечує обґрунтованість зроблених у роботі узагальнень. Досить детально в дослідженні розглядається чинники формування та функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи, серед яких автор виділяє «вплив системи правління, глави держави, ситуації когабітації, виборчої системи, розміру партійної системи та перенесення виборчої підтримки від

виборів до виборів, ідеологічної композиції урядів й ідеологічної поляризації в національних парламентах, політичних традицій» (с.10 автореферату).

Здійснено порівняльний аналіз впливу глав держави у кожній з країн Вишеградської групи, існування ситуацій когабітації президентів відносно кожного типу коаліційних урядів щодо таких змінних, як термін повноважень президента, президентської партії, партії прем'єр-міністра, типу/конструкції урядового кабінету, партійного складу уряду, періоду когабітації. Розглянуто і порівняно характер відносин між президентами й коаліційними урядами в кожній з трьох країн Вишеградської групи з напівпрезидентською системою правління.

Науковий інтерес представляє аналіз стабільності коаліційних урядів в країнах Вишеградської групи, представлено показники стабільності в різні часові періоди, здійснено аналіз індексу ефективності коаліційних урядів з використанням баз даних різних світових дослідницьких інституцій.

У висновках зазначається, що найбільш стабільними партійними урядами в регіоні постають надлишково-переможні коаліції, сконструйовані на основі впливу домінантних партій. Натомість найменше стабільними партійними урядами в регіоні є коаліційні уряди меншості з рівноважними конструкціями партій.

Отже, представлене дисертаційне дослідження є самостійним науковим пошуком розв'язання актуальної як з теоретичної, так і практичної точки зору проблеми, а отримані результати розширюють та поглиблюють наукові знання в галузі політичних інститутів та політичних систем постсоціалістичних та інших країн світу. Основні положення роботи пройшли якісну наукову та практичну апробацію й відображені у публікаціях автора та оприлюднені на 8 науково-практичних конференціях. Матеріали й висновки дисертації можуть допомогти в напрацюванні навчальних курсів з порівняльної політології, порівняльного політичного аналізу, країнознавства, партології, конституційного права та державознавства. Низку положень і висновків дисертації можуть використати політики, науковці, аби краще зрозуміти

сутність політичних процесів, дотичних до формування моделей урядових кабінетів в Україні і країнах Вишеградської групи (с. 5 автореферату).

Позитивно оцінюючи здійснене дисертаційне дослідження в цілому, вбачається водночас можливим відзначити деякі спірні та дискусійні положення та висновки автора.

По-перше, в актуальності теми зазначено, що «порівняльне дослідження коаліційних урядів у період політичної трансформації країн Вишеградської групи та в період після їх вступу в ЄС, може бути цінним емпіричним матеріалом для подальшого політичного розвитку України та її політичних інститутів», що є цілком справедливо та обґрунтовано. Проте, у ході дослідження ця ідея автора не набула подальшого розвитку. Доцільно було б окреслити можливі напрямки використання цього матеріалу вітчизняними науковцями, що водночас підсилило б практичну складову дисертації.

По-друге, одним з положень новизни, визначеним автором є таке: « в країнах Вишеградської групи, де існує напівпрезидентська система правління, ситуація когабітації виникає незалежно від періоду трансформації й певного типу коаліційних урядів, які існували у трьох країнах (Польщі, Словаччині та Чехії) (с. 5 автореферату). Проте, з точки зору окреслених у дослідженні завдань, варто було б деталізувати та пояснити, як вдається досягати політичної стабільності та уникати політичних криз в ситуації когабітації. Оскільки Україна перейшла до моделі парламентсько-президентської республіки, ситуація когабітації в Україні фактично означає глибоку політичну кризу (про що свідчить практика застосування такої моделі організації державної влади протягом 2006-2010 рр.).

По-третє, в підрозділі 3.2 «Практичний досвід, загальні властивості та особливості формування і функціонування коаліційних урядів Вишеградської групи» визначено ...тип коаліційного уряду в кожній з країн регіону до і після вступу в ЄС. На наш погляд, потребують більш детального пояснення відмінності коаліційних урядів в ці періоди. З огляду на зазначену методологію дослідження, де основним підходом, заявленим автором є

неоінституціональний, доцільно було б обґрунтувати саме соціокультурні чинники, які на наш погляд, в першу чергу, обумовлюють стабільність коаліційних урядів.

По-четверте, у підрозділі 5.2 «Ефективність коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» автором здійснено порівняльний аналіз компільованого індексу їх ефективності з використанням баз даних ряду авторитетних світових інституцій. Проте, тут варто враховувати сприятливу економічну кон'юнктуру, яка стала можливою завдяки вступу країн Вишеградської групи до ЄС, що знижувала рівень їх конфліктного потенціалу і підвищувала рівень легітимності, а відтак й стабільності урядових коаліцій.

Викликають також деякі зауваження використання понятійно-категоріального апарату. Так в дисертації застосовуються поняття «система правління», «форма правління», «модель правління» (с. 55, 56, 58, 113), незрозуміло чи автор вважає їх синонімами, чи вкладає в їх трактовку інший зміст. Крім того, невдалою видається класифікація сучасних ідеологій, де в групу «правих» внесені фашизм, консерватизм, нацизм, монархізм, неоконсерватизм, неолібералізм (с. 65 дисертації). Сучасні політичні ідеології мають значно складніший спектр, доцільно було б розділяти «праві» і «ліві» ідеології на правоцентристські та лівоцентристські, тоді фашизм та неоконсерватизм не опинилися б одній групі, формування широких коаліційних урядів є свідченням зближення, взаємодоповнення різних типів ідеологій, існування ліберально-консервативного консенсусу по бегатьох питаннях економічної, соціальної, регулятивної та інших напрямів державної політики.

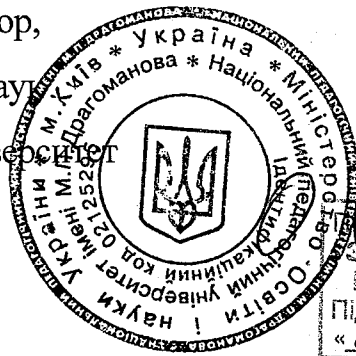
Наведенні зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, яка є цілісним, самостійним, концептуальним науковим дослідженням складної багатогранної проблеми формування, функціонування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської четвірки, базується на значному емпіричному, фактологічному матеріалі з широким використанням

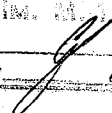
іноземних джерел дослідження. Зміст автореферат та публікації автора в повній мірі відповідають тексту дисертації.

Отже, дисертація Мар'яна Олеговича Лопати «Порівняльний аналіз формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,

Підпис О.В. Бабкіна
Завідуючий кафедрою політичних наук
НПУ імені М. П. Драгоманова
Підпис «02» 10 2015 р.

Підпис засвідчую:

